

บทที่ 5

ประชากรและความแตกต่างทางความเชื่อ-ศาสนา-วัฒนธรรม

ประชากร หมายถึงหมู่พลเมืองของสังคมหนึ่ง ของประเทศหนึ่ง หรือของโลก

ประวัติทางประชากรของโลก

ประวัติทางประชากรของมนุษยชาติอาจแบ่งได้เป็น 4 สมัยดังนี้

1. **สมัยที่หนึ่ง** อยู่ในช่วงก่อนสมัยเกษตรกรรม ช่วงนี้กินเวลานานถึงประมาณ 2,000,000 ปี เป็นสมัยที่ประชากรมีอัตราการเกิดและอัตราการตายสูง เป็นยุคที่มนุษย์ต้องต่อสู้กับอันตรายต่าง ๆ เพื่อดำรงชีวิตอยู่ ซึ่งในสมัยที่หนึ่งของประชากรของโลกนี้ ถ้าไม่มีระดับภาวะเจริญพันธุ์สูง เผ่าพันธุ์ของมนุษย์คงสูญหายไปจากโลกนี้

2. **สมัยที่สอง** เป็นสมัยเกษตรกรรมจนถึงเริ่มการปฏิวัติอุตสาหกรรม ซึ่งกินเวลานานถึงประมาณ 12,000 ปี ช่วงเวลานี้อัตราการเพิ่มของประชากรเป็นไปอย่างช้า ๆ แต่ค่อย ๆ เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เป็นผลมาจากการที่มนุษย์สามารถคิดค้นวิธีการทำเกษตรกรรมได้ จึงสามารถผลิตอาหารได้มากขึ้น ประชากรมีอาหารพอกิน อัตราตายของประชากรจึงลดต่ำลง

3. **สมัยที่สาม** เริ่มจากสมัยการปฏิวัติอุตสาหกรรมจนถึงสงครามโลกครั้งที่ 2 ลักษณะการเพิ่มประชากรโลกในสมัยที่สามนี้จะเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้โดยความสำเร็จของการปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นตัวเร่ง การปฏิวัติอุตสาหกรรมช่วยสนับสนุนการพัฒนาและการขยายตัวของการผลิตทางเกษตรกรรม สร้างโอกาสทำงานใหม่ ๆ ให้แก่ประชากร ช่วยกระตุ้นให้เกิดความก้าวหน้าทางด้านวิทยาการทางการแพทย์และสาธารณสุข จึงปรากฏว่าการเพิ่มประชากรในช่วงสมัยที่สามนี้มีมากกว่าร้อยละหนึ่งต่อปี

4. **สมัยที่สี่** เริ่มจากสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน ช่วงเวลานี้ มนุษย์ได้นำวิทยาการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในสังคมมาก ส่งผลเพิ่มขีดความสามารถในการเพิ่มผลผลิตอาหารของโลก มีความสำเร็จในการปรับปรุงการควบคุมโรคระบาดต่าง ๆ ซึ่งผลของความเจริญเหล่านี้ ทำให้อัตราตายของประชากรลดลงในหลายส่วนของโลก ขณะที่อัตราเกิดของประชากรยังสูงอยู่

โดยภาพรวม การเพิ่มของประชากรโลกจะมีสัดส่วนดังนี้

สมัยก่อนประวัติศาสตร์-ค.ศ. 1830	มีประชากรประมาณ 1,000,000,000 คน	ใช้เวลา 2,000,000 ปี
ค.ศ. 1830-1930	" 2,000,000,000 "	" 100 "
ค.ศ. 1930-1960	" 3,000,000,000 "	" 30 "

ค.ศ. 1960-1975	มีประชากรประมาณ	4,000,000,000 คน	ใช้เวลา	15 ปี
ค.ศ. 1975-1986		5,000,000,000 "	"	11 "
ค.ศ. 1986-1995		6,000,000,000 "	"	9 "

จะเห็นได้ว่า การเพิ่มประชากรของทุก ๆ 1 พันล้านคนนั้นใช้เวลาน้อยลงตามลำดับ

โครงสร้างประชากรโลก

โครงสร้างประชากรโลกมีลักษณะกว้าง ๆ ดังนี้

1. การกระจายประชากรโลก จะกระจายในอัตราและจำนวนที่ไม่เท่ากัน ไม่ว่าจะเป็นการกระจายตามกลุ่มอายุ ตามเขตภูมิศาสตร์ ตามรายได้หรือระดับภาวะเจริญพันธุ์
2. ประชากรโลกส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในทวีปเอเชีย ประมาณได้ว่า มากกว่าครึ่งหนึ่งของประชากรโลกอาศัยอยู่ในทวีปเอเชีย ส่วนอีกครึ่งหนึ่งที่เหลือจะกระจายอย่างไม่เท่าเทียมกันตามเขตภูมิศาสตร์ต่าง ๆ 5 เขตคือ ยุโรปตะวันตก อเมริกาเหนือ ลาตินอเมริกา แอฟริกา และยุโรปตะวันออก (รวมทั้งสหภาพโซเวียตด้วย)
3. ประชากรอยู่หนาแน่นในเขตใกล้แหล่งน้ำและภูมิอากาศปานกลาง กล่าวคือ การกระจายประชากรโลกนั้นจะถูกกำหนดโดยสภาพที่ดินและแหล่งน้ำ เขตที่มีสภาพภูมิอากาศ แบบมรสุมฝนตกชุก น้ำท่วมที่ราบทุกปี ทำให้ง่ายต่อการขยายการเพาะปลูกข้าวนาลุ่ม ซึ่งสามารถเลี้ยงดูประชากรที่มีอยู่หนาแน่นได้ เขตนั้น ๆ จึงมีประชากรอยู่มาก เช่นบริเวณทวีปเอเชีย
4. สัดส่วนของประชากรในประเทศกำลังพัฒนา โดยทั่วไปจะมีประชากรที่ประกอบด้วยเด็กเป็นจำนวนมาก อาทิเมื่อ ค.ศ. 1972 ประเทศบราซิลมีประชากรที่อายุต่ำกว่า 15 ปี ถึงร้อยละ 42 ประเทศอินโดนีเซียและประเทศไนจีเรียต่างมีประชากรในวัยเดียวกันนี้ถึงร้อยละ 45
5. สัดส่วนของประชากรในประเทศพัฒนาแล้ว โดยทั่วไป กลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วจะมีการกระจายประชากรตามอายุต่าง ๆ เท่า ๆ กัน อายุเฉลี่ยของประชากรจะประมาณ 31 ปี ซึ่งถือว่าเป็นวัยทำงาน ทว่าสัดส่วนของประชากรดังกล่าวนี้ก็เปลี่ยนไป นานวันเข้าสัดส่วนประชากรที่สูงอายุก็จะเพิ่มขึ้น เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านอาหาร ยา และระบบสาธารณสุข
6. ประชากรโลกส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตชนบทของประเทศกำลังพัฒนา ประเทศอินเดียและประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นสองประเทศที่มีประชากรมากที่สุดของโลก ซึ่งประมาณ 4 ใน 5 ของประชากรในประเทศทั้งสอง อาศัยอยู่ในเขตชนบท

การคาดประมาณจำนวนประชากรขององค์การสหประชาชาติ

องค์การสหประชาชาติได้ประมาณการเพิ่มจำนวนประชากรของโลกออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ระดับต่ำ กลาง และสูง และคำนวณเป็นระดับพันล้าน ดังแผนภาพ

	ค.ศ. 1970	2000	2050	2150
ต่ำ	3.6	6.0	9.2	9.8
กลาง	3.6	6.5	11.2	12.3
ต่ำ	3.6	7.1	13.8	16.0

ประชากรโลก ค.ศ. 1995 และประมาณการถึงปี ค.ศ. 2025

ภูมิภาคหรือประเทศ	ประชากรกลางปี ค.ศ. 1995 (ล้านคน)	อัตราเกิดต่อพัน	อัตราตายต่อพัน	อัตราเพิ่มตามธรรมชาติ ต่อปี (ร้อยละ)	จำนวนปีที่ประชากรจะเพิ่ม เป็นสองเท่า (ใช้อัตราปัจจุบัน)	จำนวนประชากร คาดประมาณ (ล้านคน)	
						2010	2025
โล	5,702	24	9	1.5	45	7,024	8,312
ประเทศพัฒนาแล้ว	1,169	12	10	0.2	432	1,232	1,271
ประเทศกำลังพัฒนา	4,533	28	9	1.9	36	5,791	7,041
ประเทศกำลังพัฒนา (ไม่รวมจีน)	3,314	31	9	2.2	32	4,406	5,518

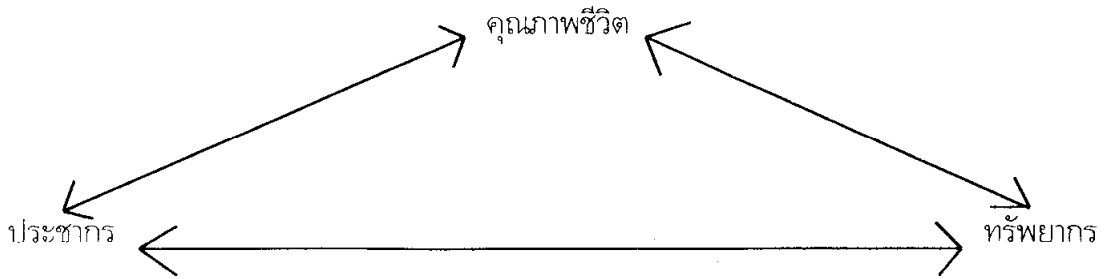
ที่มา : สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จำนวนประชากรจะเพิ่มในขีดต่ำ กลาง หรือสูง อาจเป็นไปได้ทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะการประมาณการดังกล่าว ใช้ค่าเฉลี่ยของประชากรวัยเจริญพันธุ์ของทุกภูมิภาคของโลก และโดยไม่ได้พิจารณาถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและการเมืองที่จะเป็นตัวแปรในการเพิ่มของจำนวนประชากร

ผลกระทบที่สืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงภาวะประชากร

การเปลี่ยนแปลงภาวะประชากร ไม่ว่าจะเพิ่มขึ้นหรือลดลงจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชากร ทั้งนี้เพราะคุณภาพชีวิตของประชากรผูกพันอยู่กับจำนวนประชากรกับจำนวนทรัพยากร

ความสัมพันธ์ของประชากร ทรัพยากร และคุณภาพชีวิต อาจเขียนเป็นแผนภาพได้ดังนี้

ดังนั้นถ้าประชากรโลกมีแนวโน้มตามการคาดการณ์ขององค์การสหประชาชาติ รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ จะต้องเตรียมการด้านทรัพยากรเพื่อรองรับการบริโภคของประชากรที่เพิ่มขึ้น ต้องเตรียมการที่จะเพิ่มปริมาณทรัพยากรที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต มิฉะนั้นคุณภาพชีวิตของคนจะต้องลดลง

ผลกระทบของการเพิ่มประชากรที่จะเกิดขึ้น แบ่งได้เป็น 2 ระดับ ดังนี้

1. **ระดับบุคคล** เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของบุคคลหรือสมาชิกภายในครอบครัว เช่น สุขภาพอนามัย รายได้ และรายจ่ายของครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่บุตร ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว รวมทั้งสภาพที่อยู่อาศัย ที่ดินทำมาหากิน เป็นต้น
2. **ระดับส่วนรวม** เป็นปัญหาที่กระทบกระเทือนต่อประชากรส่วนใหญ่ของชุมชน ประเทศ และโลก และมักจะเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการของรัฐ เช่น ปัญหาการผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรม การสร้างและพัฒนาที่อยู่อาศัย การขยายเมือง การพัฒนาทางการแพทย์และสาธารณสุข การพัฒนาทางการศึกษาและกำลังคน การมีงานทำ การจัดบริการสาธารณสุขภาครัฐ การจัดบริการและสวัสดิการทางสังคม เป็นต้น

ปัญหาประชากร

ปัญหาประชากรที่จัดว่าสำคัญในโลกปัจจุบันคือ ปัญหาการเพิ่มประชากร ซึ่งมีประเด็นอยู่ที่ว่า อัตราการเพิ่มประชากรมีสัดส่วนที่เร็วกว่าอัตราการพัฒนาเศรษฐกิจ หรือเพิ่มเร็วกว่าที่รัฐจะจัดบริการด้านสาธารณสุขภาคและสาธารณสุขการให้ได้เพียงพอ

แม้แต่ในประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศที่มีผลผลิตต่อบุคคลสูงที่สุดในโลกประเทศหนึ่ง ประชากรส่วนใหญ่มีความอยู่ดีกินดี มีการศึกษาดี และมีความนิยมมีบุตรจำนวนน้อย อัตราการเกิดของสหรัฐอเมริกาจัดอยู่ในระดับต่ำประเทศหนึ่ง แต่สหรัฐอเมริกาก็ยังเผชิญกับปัญหาประชากรของชนกลุ่มน้อยในประเทศ ที่สำคัญคือชาวนิโกร ชาวนิโกรในสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่ มีระดับการศึกษาต่ำ มีรายได้น้อย แต่มีบุตรจำนวนมาก

โลกได้ตระหนักถึงปัญหาประชากรที่เกิดจากการเพิ่มจำนวนประชากรตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1967 (พ.ศ. 2510) อันเป็นวันสิทธิมนุษยชน (Human Right's Day) ได้มีผู้นำของประเทศต่าง ๆ จำนวน 30 ประเทศ (รวมทั้งประเทศไทย) ได้ลงนาม ในแถลงการณ์ร่วมกันในเรื่องที่เกี่ยวกับประชากร ในคำแถลงการณ์ได้ระบุว่าปัญหาการเพิ่มของประชากรที่ปราศจากการวางแผนเป็นปัญหาที่กำลังคุกคามโลกอยู่

ลักษณะและแนวโน้มการเพิ่มประชากรของประเทศไทย

สำมะโนประชากรของประเทศไทยทำขึ้นเป็นครั้งแรกในปีพ.ศ. 2453 และได้ทำการสำรวจสำมะโนประชากรต่อ ๆ มาเป็นระยะ ๆ จนถึงปัจจุบัน จากการทำสำมะโนประชากร ลักษณะและแนวโน้มการเพิ่มประชากรของประเทศไทยเป็นไปดังนี้

จำนวนประชากรของประเทศไทยและอัตราเพิ่มโดยเฉลี่ยของประชากร สำมะโนประชากร พ.ศ. 2453-2513

ปีสำมะโน	จำนวนประชากร	ประชากรที่เพิ่มขึ้น จากสำมะโนครั้งก่อน	อัตราการเพิ่ม โดยเฉลี่ยต่อปี
2453	8,149,487		
2462	9,207,355	1,057,868	1.4
2472	11,506,207	2,298,852	2.3
2480	14,464,105	2,957,898	2.9
2490	17,442,689	2,978,584	1.9
2503	26,257,916	8,815,227	3.2
2513	34,397,374	8,139,458	2.7

ที่มาของตัวเลข : 1. สำนักงานสถิติแห่งชาติ, "ประชากรของประเทศไทย," การสัมมนาทางวิชาการแห่งชาติ เรื่องประชากรของประเทศไทย ครั้งที่ 2, หน้า 317.

2. สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2513

ตารางแสดงจำนวนประชากรไทยระหว่าง พ.ศ. 2453 - พ.ศ. 2525

ปี (พ.ศ.)	จำนวนประชากร (ล้านคน)
2453	8.2
2462	9.2
2472	11.5
2480	14.4
2490	17.4
2503	26.2
2513	34.3
2523	46.9
2525	48.5

ที่มา : คณะกรรมการวิชำมนุษย์กับธรรมชาติ. **มนุษย์กับธรรมชาติ**, (กรุงเทพฯ. : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 67.

ประชากรประเทศไทย พ.ศ. 2538 (ค.ศ. 1995)

** เมื่อ 1 ตุลาคม 2538 **

1. จำนวนประชากรทั้งประเทศ (หน่วยเป็นพัน)	59,627
2. จำนวนประชากรแยกตามเพศ (หน่วยเป็นพัน)	
ชาย	29,796
หญิง	29,831
3. จำนวนประชากรเขตเมือง (หน่วยเป็นพัน)	18,830
4. จำนวนประชากรเขตชนบท (หน่วยเป็นพัน)	40,797
5. จำนวนประชากรแยกตามภาค (หน่วยเป็นพัน)	
ภาคเหนือ	11,978
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	19,413
ภาคใต้	7,464
ภาคกลาง (ไม่รวมกรุงเทพฯ)	12,936
กรุงเทพมหานคร	7,836
6. จำนวนประชากรแยกตามกลุ่มอายุ (หน่วยเป็นพัน)	
ประชากรอายุต่ำกว่า 15 ปี	17,172
ประชากรอายุ 15-59 ปี	38,102
ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป	4,353
ประชากรอายุ 6-21 ปี	19,939
ประชากรอายุ 18 ปีขึ้นไป	38,528
ประชากรอายุ 20 ปีขึ้นไป	36,259
หญิงวัยเจริญพันธุ์ (อายุ 15-44 ปี)	15,393
7. อัตราเกิด (ต่อพัน)	17.6
8. อัตราตาย (ต่อพัน)	5.2
9. อัตราเพิ่มตามธรรมชาติ (ร้อยละ)	1.2
10. อัตราตายทารก (ต่อเด็กเกิดมีชีวิตหนึ่งคน)	30.8
11. อายุขัยเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด (ปี)	
ชาย	66.6
หญิง	71.7
12. อายุขัยเฉลี่ยเมื่ออายุ 60 ปี (อายุเพิ่ม)	
ชาย	18.8
หญิง	22.0
13. อัตราเจริญพันธุ์รวม (จำนวนบุตรโดยเฉลี่ยต่อสตรีหนึ่งคน)	1.95
14. อัตราการคุมกำเนิด (ร้อยละ)	74.0
15. ปี 2555 จำนวนประชากรไทย (หน่วยเป็นพัน)	71,860

ที่มา : สารประชากร, สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 ตุลาคม 2538.

จากตารางข้างต้น สรุปได้ว่า ประเทศไทยใช้เวลาประมาณ 700 ปี ต่อการที่จะมีประชากร 8 ล้านคนแรกในปี พ.ศ. 2453 และหลังจากนั้นเพียง 52 ปี คือ ในปี พ.ศ. 2485 ประชากรของประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นอีกเท่าตัวคือ 8 ล้านคนรวมเป็น 16 ล้านคน พ.ศ. 2509 ประชากรเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัวเป็น 32 ล้านคนโดยใช้เวลา 24 ปี และปี พ.ศ. 2537 ประชากรของประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นเป็น 60 ล้านคน โดยใช้เวลาเพียง 25 ปี ทั้งนี้การใช้เวลาในการเพิ่มแบบเท่าตัวนั้นจะใช้เวลาสั้นเข้า

โดยปกติการเพิ่มประชากรของประเทศแต่ละประเทศ ส่วนหนึ่งเกิดจากการเพิ่มโดยธรรมชาติอันได้แก่การเกิด การตาย และอีกส่วนหนึ่งจากการย้ายถิ่นสุทธิ อันได้แก่ การย้ายเข้าประเทศ การย้ายออกนอกประเทศ ในกรณีของประเทศไทยนั้น การเพิ่มของประชากรเป็นผลจากการเพิ่มโดยธรรมชาติ ทั้งนี้โดยจำนวนผู้ที่ย้ายเข้าและออกประเทศมีไม่มากนัก ถึงแม้ว่าในอดีตการย้ายถิ่นของชาวต่างชาติ (ส่วนใหญ่จากประเทศจีน) เข้ามาตั้งถิ่นฐานจะมีบทบาทต่อการเพิ่มประชากรอยู่บ้าง แต่เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2493 กำหนดจำนวนคนต่างด้าวเข้าเมืองสัญชาติละไม่เกิน 200 คนต่อปีมีผลทำให้จำนวนผู้ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานลดน้อยลงไปมาก แม้กระทั่งในปีพ.ศ. 2489 ซึ่งเป็นปีมีคนต่างด้าวเข้าเมืองมากที่สุด จำนวนที่ย้ายเข้ามาเหล่านี้ก็มีเพียงร้อยละ 0.5 ของประชากรทั้งประเทศเท่านั้น

สาเหตุการเพิ่มประชากรของไทย

การเพิ่มประชากรของประเทศไทยเป็นการเพิ่มโดยภาวะธรรมชาติ คือสัดส่วนของอัตราเกิดสูงขึ้น ขณะที่อัตรารายลดลง ภาวะกรณีดังกล่าวเกิดขึ้นด้วยปัจจัยต่อไปนี้ คือ

1. นโยบายการเพิ่มประชากรของรัฐบาลไทย รัฐบาลไทยเมื่อประมาณ พ.ศ. 2460-2500 มีนโยบายที่จะเพิ่มจำนวนประชากรของประเทศ ด้วยวิธีการขยายงานสาธารณสุขออกไปให้กว้างขวาง เพื่อที่จะลดอัตราราย และทำให้คนมีชีวิตยืนยาวขึ้นกว่าเดิม ซึ่งเป็นนโยบายที่มุ่งจะแก้ดุลยภาพระหว่างอัตราเกิดกับอัตรารายที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ

2. ประชากรมีความรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขภาพอนามัยมากขึ้น

3. ความเจริญก้าวหน้าด้านการแพทย์และเภสัชศาสตร์

ในที่สุด อัตราการตายจึงได้ลดลงอย่างรวดเร็วจากประมาณร้อยละ 30 ในช่วงเวลา ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ลงมาต่ำกว่าร้อยละ 2 ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และต่ำกว่าร้อยละ 1 ในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ประมาณ พ.ศ. 2500 การเพิ่มประชากรของประเทศไทยยังคงอยู่ในอัตราสูง ทั้งนี้เพราะในขณะที่ยังคงอัตราการตายลดลงอย่างรวดเร็วนั้น อัตราเกิดมิได้ลดตามลงมา

เป็นสัดส่วนไปด้วย การเพิ่มประชากรของชาวไทยจึงเริ่มกลายเป็นปัญหาประชากรที่จำเป็นต้องแก้ไข

วิธีการขั้นพื้นฐานในการแก้ไขปัญหาประชากร

รัฐบาลจะต้องเป็นแกนนำจึงจะทำให้การแก้ไขปัญหาประชากรสำเร็จได้ เพราะปัญหาประชากรเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องพหุหลายด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการแก้ไข ปัญหาประชากรจะทำได้ผลก็โดยรัฐบาลมีนโยบายประชากร และมีโครงการประชากรเพื่อลด อัตราเพิ่มของประชากร ในระดับที่เหมาะสมกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ และ ขณะเดียวกัน รัฐบาลก็ต้องมีโครงการที่จะแก้ไขปัญหาประชากรที่เกิดขึ้นแล้วเป็นจำนวนมาก ควบคู่ไปด้วย

โครงการแก้ไขปัญหาประชากรที่สมบูรณ์ จึงควรประกอบด้วย

1. **กิจกรรมด้านงานวางแผนครอบครัว** ซึ่งได้แก่การให้บริการการวางแผนครอบครัวแก่ประชาชนอย่างทั่วถึง โดยให้ประชาชนมีโอกาสเลือกใช้วิธีคุมกำเนิดได้หลายอย่าง
2. **กิจกรรมที่เกินขอบเขตการวางแผนครอบครัว** หมายถึง กิจกรรมที่ไม่ใช่งานวางแผนครอบครัวโดยตรง แต่อาจเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวางแผนครอบครัว เช่น กิจกรรมด้านประชากรศึกษา นโยบายการมีงานทำ การพัฒนากำลังคน นโยบายเกี่ยวกับการกระจายตัวและการย้ายถิ่นของประชากร เหล่านี้เป็นต้น

การแก้ไขปัญหาประชากรของประเทศไทย

รัฐบาลไทยได้ดำเนินการแก้ไขประชากรนับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา รัฐบาลได้มอบให้อนุกรรมการนโยบายและแผนงานประชากรของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นผู้วางแผนและกำหนดนโยบายประชากร ส่วนงานทางด้านการวางแผนครอบครัวให้กระทรวงสาธารณสุขเป็นผู้ดำเนินการ นอกจากนี้ รัฐบาลได้บรรจุนโยบายประชากรในแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 3 และฉบับอื่น ๆ นับแต่นั้นมา ทั้งนี้โดยวางเป้าหมายการแก้ปัญหาประชากรไว้ดังนี้

1. นโยบายประชากรในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2515-2519) จะลดอัตราการเพิ่มประชากรจากระดับสูงประมาณร้อยละ 3 ลงเป็นประมาณร้อยละ 2.5 เมื่อสิ้นระยะของแผน โดยการประมาณว่าจะมีประชาชนรับบริการวางแผนครอบครัวด้วยวิธีต่าง ๆ ประมาณ 2.5 ล้านคน ภายในระยะของแผน

2. นโยบายประชากรในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524) รัฐบาลได้ตั้งเป้าหมายที่จะลดอัตราเพิ่มประชากรลงให้เหลือร้อยละ 2.1 เมื่อสิ้นแผน โดยให้อัตราเกิดลดลงจาก 34.5 ต่อประชากร 1,000 คน เป็น 29.0 ต่อประชากร 1,000 คน ลดจาก 9.0 ต่อประชากร 1,000 คน เป็น 8.0 ต่อประชากร 1,000 คน และอัตราตายซึ่งจะมีผลให้จำนวนประชากรในปี พ.ศ. 2519 ซึ่งมีอยู่ 42.96 ล้านคน เพิ่มขึ้นเพียง 48.18 ล้านคนในปี พ.ศ. 2524 ทั้งนี้ กำหนดให้มีผู้รับบริการวางแผนครอบครัวรายใหม่มีจำนวน 3.03 ล้านคน ในช่วงระยะ 5 ปี อย่างไรก็ตาม การดำเนินตามแผนยังทำได้ไม่บรรลุผลนักในเขตชนบทที่อยู่ห่างไกล

ในส่วนของกิจกรรมที่เกินขอบเขตการวางแผนครอบครัว รัฐบาลไทยก็ได้สั่งการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องปฏิบัติการในหลายเรื่องด้วยกัน อาทิ ออกมาตรการด้านภาษีในการส่งเสริมการลดอัตราการเพิ่มประชากร ประชาสัมพันธ์จูงใจให้คนมีบุตรน้อย และออกมาตรการไม่จูงใจให้คนมีบุตรมาก ด้วยการกำหนดให้มีเงินช่วยเหลือบุตรของข้าราชการเพียงบุตรสามคนแรกเท่านั้น เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีแผนเกี่ยวกับการขยายเมือง การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม การขยายบริการและพัฒนาคุณภาพการศึกษา และอื่น ๆ

3. นโยบายประชากรในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) รัฐบาลได้กำหนดแนวนโยบายด้านประชากรไว้ประกอบด้วยสาระสำคัญ 3 ประการคือ การลดอัตราเพิ่มประชากร การพัฒนาการกระจายประชากรและตั้งถิ่นฐาน และประการสุดท้าย การพัฒนาคุณภาพของประชากร

การลดอัตราเพิ่มประชากร กำหนดเป้าหมายให้ลดอัตราเพิ่มประชากรลงเหลือประมาณ 1.5 ในปลายปี พ.ศ. 2529 เมื่อสิ้นสุดแผน โดยคาดว่าจะมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 52.1 ล้านคน มีอัตราเกิดประมาณ 22.9 ต่อพันคน ส่วนอัตราตายประมาณ 7.3 ต่อพันคน

การพัฒนาการและการกระจายประชากรและการตั้งถิ่นฐานให้มีรูปแบบที่จะช่วยเร่งรัดการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และการปกครองส่วนท้องถิ่น กล่าวคือ ในการตั้งถิ่นฐานทั้งในเมืองและชนบท ควรจะต้องสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ โอกาสของการมีงานทำสนองตอบความต้องการแรงงานของภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ไม่ทำลายความสมดุลของระบบนิเวศน์ ไม่ทำให้เกิดปัญหาของสิ่งแวดล้อม และสุดท้ายจะนำไปสู่ความมั่นคงของประเทศโดยภาพรวมด้วย

การพัฒนาคุณภาพของประชากร จะพัฒนาใน 3 ประเด็น กล่าวคือ พัฒนาคุณภาพในการดำรงชีวิต เช่น พยายามทำให้ประชาชนมีคุณลักษณะคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

สามารถทำงานเป็นหมู่คณะได้ พัฒนาคุณภาพร่างกาย จะมุ่งสนับสนุนให้ประชาชนมีสุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ และสุดท้าย พัฒนาคุณภาพทางจิตใจ โดยจะเสริมสร้างให้ประชาชนมีสุขภาพจิตที่ดี มีคุณธรรมและจริยธรรม

4. นโยบายประชากรในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) วัตถุประสงค์ด้านประชากรตามแผน 6 จะลดอัตราเพิ่มประชากรให้เหลือร้อยละ 1.3 ในปี พ.ศ. 2534 โดยคาดว่าจะมีจำนวนประชากรประมาณ 57 ล้านคน อัตราเกิดประมาณ 19.1 ต่อประชากร 1,000 คน และอัตราตายประมาณ 5.7 ต่อประชากร 1,000 คน ทั้งนี้ โดยมีแนวทางส่งเสริมและเร่งรัดงานวางแผนครอบครัว โดยเน้นกลุ่มเป้าหมายที่ยังมีอัตราเกิดและอัตราเพิ่มอยู่ในเกณฑ์สูง ไม่ว่าจะกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวจะอยู่ในเขตเมืองหรือในเขตชนบท

วิธีการต่าง ๆ ที่ระบุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 ที่จะลดอัตราเพิ่มประชากร ได้แก่ การส่งเสริมและเร่งรัดงานวางแผนครอบครัว การปรับปรุงการผลิตและการพัฒนาสมรรถภาพบุคลากร เพิ่มการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ เร่งการศึกษาวิจัยและประเมินผล ส่งเสริมเรื่องประชากรศึกษา และปรับปรุงและแก้กฎหมายระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ให้สอดคล้องและสนับสนุนนโยบายประชากรของประเทศ

5. นโยบายประชากรในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) โดยภาพรวม นโยบายประชากรในแผน 7 มุ่งจะพัฒนาคุณภาพประชากรเป็นประการสำคัญ ทั้งนี้มีฐานจากแนวคิดที่ว่า ในอดีตการพัฒนาคอนยังไม่สามารถสนับสนุนการพัฒนาประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ความได้เปรียบทางด้านทรัพยากรมนุษย์ของไทย กำลังลดน้อยถอยลงไปทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพ ไม่สอดคล้องกับโครงสร้างการผลิตด้านอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมที่กำลังเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย ซึ่งมีความต้องการกำลังแรงงานที่มีคุณภาพอีกเป็นจำนวนมาก การพัฒนาคุณภาพของประชากรในประเด็นนี้ จึงมุ่งไปสู่การเพิ่มองค์ความรู้การเพิ่มทักษะ เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน ในการพัฒนาคุณภาพประชากรรัฐก็มีนโยบายที่แนชัดในการพัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างประชากรที่มีคุณภาพ

6. นโยบายประชากรในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) นโยบายประชากรตามแผน 8 จะให้ความสำคัญอยู่ที่การพัฒนาศักยภาพของคน ประกอบด้วยการส่งเสริมให้ประเทศมีโครงสร้างประชากรที่เหมาะสม และมีการกระจายตัว ของประชากรที่สอดคล้องกับศักยภาพและโอกาสการพัฒนาในแต่ละพื้นที่ ของประเทศการปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้ด้านการพัฒนาจิตใจให้เกิดผลในทางปฏิบัติ การพัฒนาสติปัญญาและทักษะฝีมือแรงงาน มีเป้าหมายให้คนไทยทุกคนมีคุณภาพและ

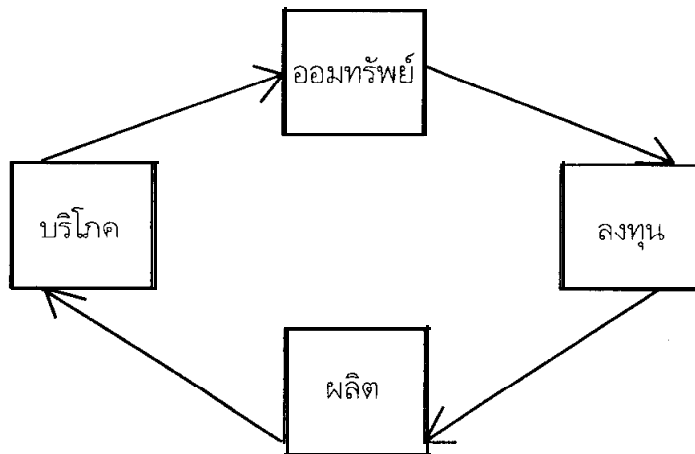
ประสิทธิภาพสูงขึ้นในกระบวนการผลิต และสามารถปรับตัวได้กับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการพัฒนาสุขภาพและพละนาามัย ให้คนไทยมีสุขภาพและพละนาามัย ให้คนไทยมีสุขภาพดีถ้วนหน้า

การพัฒนาคุณภาพประชากร

ประชากรมีความสำคัญต่อรัฐ แต่ประชากรที่มีคุณภาพมีความสำคัญยิ่งต่อรัฐ การพัฒนาคุณภาพประชากรจึงเป็นนโยบายของประเทศต่าง ๆ ในโลก รวมทั้งประเทศไทยด้วย

1. **ความสำคัญของประชากร** ประชากรมีความสำคัญต่อสังคมแต่ละสังคม กล่าวคือ

ก. **ความสำคัญของประชากรทางเศรษฐศาสตร์** ทางวิชาเศรษฐศาสตร์ถือว่าประชากรมีความสำคัญ กล่าวคือ เนื่องจากวงจรเศรษฐกิจนั้นประกอบด้วย การออมทรัพย์ การลงทุน การผลิตและการบริโภค ดังแผนภาพ

วงจรเศรษฐกิจดังกล่าวข้างต้นจะดำเนินต่อไปได้ต้องมี “มนุษย์” เป็นปัจจัยสำคัญ ดังนั้น “ประชากร” ทางวิชาเศรษฐศาสตร์จึงถือว่าเป็นทรัพยากรอย่างหนึ่ง เรียกว่า ทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources) และได้รับการยอมรับว่า มนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ในการประกอบกิจการทุกอย่าง ทั้งภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และพาณิชยกรรม จะต้องอาศัยกำลังแรงงานและสติปัญญาของมนุษย์ทั้งสิ้น ประชากรจึงเป็นตัวแปรสำคัญในการผลิตทั้งหลาย นอกจากนั้น มนุษย์ยังเป็นผู้บริโภค และเป็นผู้ควบคุมการใช้ทรัพยากรทุกประเภท กล่าวได้ว่าประชากรเป็นปัจจัย 2 ใน 4 ปัจจัยที่สำคัญในวงจรเศรษฐกิจ

ข. **ความสำคัญของประชากรทางการเมือง** ความสำคัญของประชากรทางการเมืองมีดังนี้

1. ทำให้เกิดรัฐ
2. เป็นบ่อเกิดของอำนาจของรัฐ เนื่องจากประชากรจะมีสถานะภาพเป็น “กำลังคน” หรือเป็นกำลังทหารในกองทัพ แม้แต่ในปัจจุบันที่เทคโนโลยีก้าวหน้ามาก มีการผลิตอาวุธนิวเคลียร์แบบต่าง ๆ แต่ก็ไม่มีประเทศใดคิดดำเนินการที่จะทำสงครามนิวเคลียร์ ดังนั้นความต้องการกำลังคนเป็นกองกำลังประจำการจึงยังคงมีอยู่
3. เป็นบ่อเกิดอำนาจของรัฐในแง่ของเป็นกำลังการผลิตอาวุธยุทโธปกรณ์และเสบียงอาหาร

กำลังแรงงาน

1. ความหมาย “กำลังแรงงาน” กำลังแรงงานแปลมาจากคำศัพท์ภาษาอังกฤษ "Labor force" มีความหมายโดยทั่วไป คือ ประชากรผู้มีส่วนร่วมในแรงงานเพื่อการผลิตหรือบริการทางเศรษฐกิจ หรือเป็นผู้ทำงานในเชิงเศรษฐกิจ

2. ช่วงอายุของประชากรที่จัดอยู่ในกำลังแรงงาน

ประชากรที่จะจัดเข้าอยู่ใน “กำลังแรงงาน” นั้น มักจะมีการกำหนดช่วงอายุที่เข้าสู่กำลังแรงงาน และอายุที่จะออกจากแรงงานเอาไว้ ช่วงอายุดังกล่าวมีการกำหนดแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ประเทศเกษตรกรรมซึ่งการทำไร่ทำนาไม่ต้องอาศัยการฝึกอบรมมากก็อาจกำหนดอายุเข้าสู่แรงงานตั้งแต่อายุน้อย ๆ เช่น ประเทศไทยใช้อายุ 11 ปีขึ้นไปเป็นวัยแรงงาน เป็นต้น ในขณะที่ประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งต้องมีการฝึกอบรมนานถึงจะทำงานได้ ก็อาจกำหนดอายุเข้าสู่กำลังแรงงานไว้สูงขึ้น เช่น อายุ 15 ปีขึ้นไป เป็นต้น และสำหรับอายุที่จะพ้นจากภาวะกำลังแรงงานก็จะแตกต่างกันในแต่ละประเทศเช่นกัน อาจเป็น 55 ปีหรือ 60 ปีหรือ 65 ปี นอกจากนี้ ในประเทศเกษตรกรรมบางประเทศไม่ได้กำหนดช่วงอายุขั้นสูงสุดของประชากรที่อยู่ในกำลังแรงงานเอาไว้ เพราะถือว่าตราบเท่าที่ยังทำงานอยู่ ไม่ว่าอายุจะเป็นเท่าใด นับว่าเป็นแรงงานทั้งสิ้น

โดยสรุป อาจกล่าวได้ว่า วัยของประชากรที่อยู่ในภาวะกำลังแรงงาน จะอยู่ในช่วงอายุ 15-60 ปี หรือ 15-65 ปี

ความแตกต่างระหว่าง “กำลังคน” กับ “กำลังแรงงาน”

“กำลังคน” เป็นคำแปลจากคำศัพท์ภาษาอังกฤษ "Manpower" จัดว่าเป็นคำศัพท์ที่มีความหมายใกล้เคียงกับ “กำลังแรงงาน” เพียงแต่จะมีความหมายที่กว้างขึ้นเท่านั้น กล่าวคือ ถ้าถือว่าช่วงอายุ 15-60 ปี เป็นช่วงอายุของประชากรที่จัดอยู่ในกำลังแรงงานแล้ว ประชากรอายุ 15-60 ปีทุกคน นับรวมเข้าด้วยกันทั้งหมดเป็นกำลังคนของประเทศ

กำลังแรงงานกับการพัฒนาอุตสาหกรรม

กำลังแรงงาน มีบทบาทอย่างสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมในแต่ละประเทศถ้าประเทศนั้น ๆ มีแรงงานในสัดส่วนที่สูงเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรทั้งหมด และเป็นแรงงานประเภทที่มีฝีมือ (Skilled Labor) แล้ว การพัฒนาประเทศจะสามารถทำไปได้อย่างรวดเร็ว

การพัฒนาคุณภาพประชากร

การจะให้คำจำกัดความของ “ประชากรที่มีคุณภาพ” ให้ชัดเจนแน่นอนเป็นสิ่งที่ไม่ได้ยาก อาจจะถูกกล่าวได้กว้าง ๆ ว่า คงเป็นประชากรที่มีสุขภาพพลานามัย มีการศึกษาดี มีวุฒิภาวะ และอื่น ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะและค่านิยมของสังคมแต่ละสังคม

ลักษณะของประชากรที่มีคุณภาพ* นักวิชาการบางท่านให้แนวความคิดเห็นกว้าง ๆ ถึงลักษณะของประชากรที่มีคุณภาพว่า ควรเป็นผู้ที่มีวุฒิภาวะ จนถึงขั้นที่เรียกได้ว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งควรจะต้องมีคุณสมบัติขั้นพื้นฐาน 5 ประการ ดังนี้

1. **มีความรับผิดชอบ** ซึ่งประกอบด้วย การมีความขยันหมั่นเพียร มีความละเอียดรอบคอบในการปฏิบัติงาน มีความสามารถและความรอบรู้ มีความเอาใจใส่และความจริงจัง และมีความฝึกฝนแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ

2. **มีความเสมอต้นเสมอปลาย** กล่าวคือ มีความมั่นคงในการทำงานอย่างสม่ำเสมอ

3. **มีความเชื่อมั่นในตนเอง** ซึ่งจะเป็นพลังผลักดันสำคัญในการทำงาน

4. **มีความพยายามพึ่งตนเอง** ไม่ริรอที่จะเริ่มทำงาน ไม่มุ่งหวังความช่วยเหลือจากผู้อื่นแต่ประการเดียว

5. **มีความซื่อสัตย์** ทั้งในการดำเนินชีวิตและในการทำงาน

รูปแบบประชากรที่มีคุณภาพในแง่ความมั่นคงของชาติ

คุณลักษณะของประชากรที่มีส่วนช่วยในการสร้างอำนาจของชาติ จะได้แก่ ความขยันขันแข็ง ความสามารถในการทำงาน จิตใจที่เป็นนักสู้ อดทน เสียสละเพื่อส่วนรวม การมีความคิดริเริ่ม ถือในเหตุผลและรู้จักคิด และเป็นที่น่าพอใจ ประเทศที่มีประชากรมากแต่ขาดคุณภาพ ย่อมสู้ประเทศที่มีประชากรน้อยแต่มีคุณภาพดีไม่ได้

องค์ประกอบคุณภาพชีวิต ประชากรที่มีคุณภาพ จะต้องเป็นประชากรที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี องค์การยูเนสโก (Unesco) ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งขององค์การสหประชาชาติได้ระบุว่า คุณภาพชีวิตของประชากรจะเป็นเช่นไรขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 5 ประการ คือ

*รัชนีกร เศรษฐ. โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2532), 74-76.

1. มาตรฐานการดำรงชีวิต มาตรฐานการดำรงชีวิตของมนุษย์ในเรื่องเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย สุขภาพอนามัย การศึกษา รายได้ การประกอบอาชีพ และการบริการสังคมต่าง ๆ ที่รัฐจะจัดให้กับประชาชน ถ้ามาตรฐานการดำรงชีวิตอยู่ในเกณฑ์ดี คุณภาพชีวิตของประชากรจะดีตามไปด้วย

2. ภาวะประชากร ภาวะประชากรที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการสร้างคุณภาพชีวิตของคนจะต้องมีขนาดที่เหมาะสม มีการกระจายตัวหรือการตั้งถิ่นฐานที่ไม่หนาแน่น ณ จุดใดจุดหนึ่งจนมีสภาพเป็นชุมชนแออัด

3. ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมจะต้องมีลักษณะที่ส่งเสริมมาตรฐานการดำรงชีวิต

4. กระบวนการพัฒนา กระบวนการพัฒนาประเทศ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม จะต้องไม่ส่งผลทำลายคุณภาพชีวิตของประชากร

5. ทรัพยากร การใช้ทรัพยากรธรรมชาติจะต้องเป็นไปในลักษณะส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชากร เช่น ไม่ละเลยให้เกิดการทำลายทรัพยากรจนถึงระดับที่จะเป็นภัยต่อการดำรงชีวิตของประชากร เป็นต้น

มาตรฐาน “คุณภาพชีวิต” สถานะใดจะเรียกได้ว่า ชีวิตมีคุณภาพ ทั้งนี้จะต้องทราบถึงปัจจัยที่นำไปสู่การมีคุณภาพชีวิต ซึ่งมี 2 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ปัจจัยที่จำเป็นในการดำรงชีวิตถือว่าเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานที่บุคคลทุกคนต้องการจะเป็นเจ้าของ ซึ่งได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัยสุขภาพ และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม

2. ปัจจัยความต้องการที่สนองความพอใจของแต่ละบุคคล ความพอใจของแต่ละบุคคลมีหลายอย่าง และเมื่อรวมกันอยู่ในหน่วยสังคมเดียวกัน จำนวนและชนิดของความพอใจจะมีความหลากหลายมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ค่านิยมของสังคมจะเป็นตัวกำหนดความพอใจของบุคคลในระดับหนึ่ง ซึ่งจะทำให้พอทราบได้ถึงปัจจัยความต้องการที่สนองความพอใจของแต่ละบุคคลได้

ผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อมต่อคุณภาพชีวิตประชากร

ปัจจุบัน โลกกำลังเผชิญกับความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม ในระดับที่เรียกว่าสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งต่อการลดหรือเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชากร

1. อากาศเป็นพิษ สภาพอากาศเป็นพิษจะทำให้ประชาชนที่อาศัยในเขตนั้น ๆ หายใจ ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ หรือก๊าซโมโนออกไซด์เข้าไปในจำนวนหนึ่ง สุขภาพก็จะเสื่อมโทรมลง การศึกษาทางการแพทย์ได้แสดงให้เห็นว่า ระดับของอากาศเสีย มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด

กับโรคทางเดินลมหายใจ โดยเฉพาะหาลอดลมอักเสบ โรคเลือดคั่งในช่องปอด และมะเร็ง
ในปอด และโรคอื่นอีกหลายโรค

2. การเพิ่มปริมาณสารพิษในอาหาร น้ำ อากาศ สารพิษเหล่านี้ได้แก่ โปรท ตะกั่ว
แร่ใยหิน สารพิษเหล่านี้ทำให้เกิดโรคได้หลายอย่างเช่นกัน เช่น โรคปอดดำ มะเร็ง เลือด
เป็นพิษ (มีสารตะกั่วในเลือด) เป็นต้น

3. การเพิ่มจำนวนและชนิดของเชื้อโรค ในประเด็นนี้จะเห็นได้ชัดในประเทศที่ยากจน
ในเขตร้อน สิ่งที่กำลังคุกคามความอยู่ดีกินดีของประชากรในเขตประเทศเหล่านี้ ได้แก่ พยาธิ
ใบไม้ ซึ่งกำลังเป็นโรคระบาดที่สำคัญ และมีผลต่อสุขภาพของประชากรมากกว่า 200 ล้านคน
พยาธิใบไม้เป็นโรคเรื้อรัง ถึงแม้ว่าจะไม่เป็นอันตรายอย่างฉับพลัน แต่ทำให้ผู้ป่วยอ่อนแอ
ลงด้วยการเป็นไข้บ่อย ๆ และโรคท้องร่วง จึงเป็นการทำลายสุขภาพของประชากรในระยะยาว

ผลจากปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษเหล่านี้ ทำให้อัตราส่วนของประชากรโลกซึ่งได้
รับความทุกข์ทรมานจากโรคอันเป็นผลจากสิ่งแวดล้อมกำลังเพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอเป็นจำนวน
ร้อยล้านคน ผู้ป่วยจากโรคเหล่านี้ ที่แท้จริงแล้ว เป็นผู้รับผลจากการเพิ่มจำนวนประชากร
และการขยายตัวของกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจที่ตอบสนองการเพิ่มประชากรเหล่านั้นนั่นเอง

แนวทางการพัฒนาคุณภาพประชากรของไทย รัฐบาลไทยมีนโยบาย แผนงานและ
การปฏิบัติการ เพื่อพัฒนาคุณภาพของประชากร กล่าวคือ

1. แนวทางการพัฒนาคุณภาพประชากรตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
ได้มีการระบุไว้อย่างชัดเจนในแผนฉบับที่ 6 ฉบับที่ 7 และฉบับที่ 8 โดยมีสาระสำคัญ คือ

- ก. รักษาระดับการขยายตัวของจำนวนประชากรไม่ให้สูงเกินไป
- ข. ปรับปรุงและพัฒนาสุขภาพอนามัย
- ค. ปรับทัศนคติ ค่านิยม ให้ช่วยส่งเสริมการพัฒนาประเทศ

2. แนวทางการปรับทัศนคติและค่านิยม ทัศนคติและค่านิยมเป็นปัจจัยสำคัญต่อการ
สร้างประชากรที่มีคุณภาพ ลักษณะของค่านิยมที่คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้กำหนด
ไว้เมื่อ พ.ศ. 2525 มีดังนี้

- ก. ความรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
- ข. การปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา
- ค. การพึ่งพาตนเอง มีความรับผิดชอบ และมีความขยันหมั่นเพียร
- ง. สร้างนิสัยและค่านิยมในการออมและการประหยัด
- จ. การมีระเบียบวินัยและการเคารพกฎหมาย

ทัศนคติและค่านิยมใหม่ดังกล่าวข้างต้นมีเป้าหมายที่จะล้มล้างค่านิยมเก่า ๆ ที่ไม่ดีของคนไทยให้หมดไปด้วย อาทิ ความนิยมความหรูหราฟุ่มเฟือย ความเชื่อองมงายในไสยศาสตร์ มัวเมาในความสนุกสนาน เป็นต้น

วิวัฒนาการของศาสนา

วิวัฒนาการของศาสนาแบบเทวนิยม

ศาสนาประเภทเทวนิยม (Theism) หมายถึง ศาสนาที่เชื่อว่า มีพระเจ้า (God) องค์เดียว หรือหลายองค์ มีลักษณะเป็นสิ่งที่จะต้องเคารพบูชา แยกต่างหากจากโลก แต่ก็ทรงมีบทบาทกับโลก เพราะเป็นองค์สร้างโลกและชีวิตมนุษย์

ฝ่ายเทวนิยมจะบูชาพระเจ้าด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ

1. พระองค์ทรงดีพร้อมทุกอย่าง
2. พระองค์ทรงมีพละานุภาพยิ่งกว่ามนุษย์ และทรงมีพละานุภาพไม่จำกัด ทั้งในการดำรงอยู่ของพระองค์เอง และในการที่พระองค์มีความสัมพันธ์กับโลกและชีวิต เพราะเชื่อว่าพระเจ้าทรงแยกพระองค์จากโลก

มูลเหตุและวิวัฒนาการความเชื่อเรื่องพระเจ้า มูลเหตุแห่งการเชื่อในพระเจ้าฝ่ายเทวนิยม อาจกำหนดได้ 3 ระดับ คือ

1. สืบเนื่องจากความเชื่อในพลังอำนาจของปรากฏการณ์ธรรมชาติ กล่าวคือ มนุษย์ดิग्ดำบรรพมีชีวิตอยู่กับธรรมชาติ ต้องเผชิญกับภัยธรรมชาติทุกชนิด เมื่อไม่สามารถเอาชนะธรรมชาติได้ และด้วยความกลัว จึงเห็นว่าธรรมชาติเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ควรแก่การเคารพบูชา บวงสรวง เพื่อจะช่วยให้ธรรมชาติเมตตาสาธุสาร ตนจะได้พ้นภัยที่มองเห็นและมองไม่เห็น

2. สืบเนื่องจากความเชื่อถือเรื่อง วิญญาณและเจตภูต กล่าวคือ มนุษย์มีความเชื่อตั้งเดิมว่า ร่างกายมนุษย์ประกอบด้วยอวัยวะที่เห็นได้ภายนอก กับสิ่งหนึ่งภายในที่มองไม่เห็นคือวิญญาณ แม้ร่างกายสลายแล้ว วิญญาณยังท่องเที่ยวไป อาจสิงอยู่ในร่างสัตว์ ต้นไม้ และอื่น ๆ ด้วยพื้นฐานของความเชื่อด้านจิตวิญญาณของมนุษย์สมัยโบราณคนบางกลุ่มที่เรียกว่า พ่อมด หมอผี ได้ใช้พื้นฐานความเชื่อเรื่องวิญญาณและเจตภูตเป็นเครื่องมือ เพื่อประกาศว่าตนสามารถจะติดต่อกับวิญญาณเหล่านั้นได้ด้วยพิธีกรรมชนิดต่าง ๆ ต่อมาความเชื่อเหล่านี้ได้ขยายตัวขึ้น วิวัฒนาการเป็นรูปร่างลักษณะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เกิดเป็นรูปเทพเจ้า ภูตผีปีศาจ ฯลฯ แม้แต่ในปัจจุบัน ความเชื่อในลักษณะนี้ยังคงมีอยู่ เช่น ชาวแอฟริกันบางเผ่าในบางพื้นที่ยังนับถือสิงโต นกเหยี่ยว และการนับถือโคของชาวฮินดู เป็นต้น

3. สืบเนื่องจากความเชื่อในข้อบัญญัติของเจ้าลัทธิ กล่าวคือ ผู้นำทางพิธีกรรมหรือต่อมาก็คือศาสนของลัทธิ ได้ทำการเผยแพร่คำสอน มีบัญญัติข้อห้ามและข้อสั่งสอนให้ปฏิบัติตามหลักธรรมของแต่ละลัทธิ ศาสนาประกาศตั้งศาสนาขึ้น สร้างคัมภีร์ทางศาสนา มีพิธีกรรมสร้างปฏิมากรรูปเคารพ วัตถุบูชา และอื่น ๆ ศาสนาจึงเป็นศูนย์กลางของความเชื่อหรือสิ่งที่ผู้นับถือเชื่อว่า จะส่งไปถึงผู้มีทิพยอำนาจ ยึดเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือ โดยอาจเรียกว่า พระเจ้าหรือเทพเจ้า ความเชื่อในข้อบัญญัติของเจ้าลัทธิ จึงกลายเป็นศาสนาแบบเทวนิยม

วิวัฒนาการของศาสนาแบบเทวนิยม

ศาสนาประเภทเทวนิยม โดยทั่วไปหมายถึง ศาสนาที่ไม่สอนให้เชื่อเรื่องพระเจ้าสร้างโลกและสรรพสิ่ง แต่จะเน้นความสำคัญของมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์พึ่งตนเองได้ สามารถนำตนไปสู่เป้าหมายของชีวิตในระดับต่าง ๆ ได้ ทั้งนี้ด้วยความพากเพียรพยายามของตัวมนุษย์เอง โดยไม่ต้องอาศัยการช่วยเหลือของพระเจ้า หรือ อำนาจภายนอกใด ๆ

ศาสนาสำคัญของโลก

ศาสนาที่สำคัญที่มีจำนวนประชากรนับถืออยู่เป็นจำนวนมาก ได้แก่

1. พุทธศาสนา แบ่งเป็นนิกายใหญ่ 2 นิกาย คือ มหายาน และหินยาน
2. คริสต์ศาสนา แบ่งเป็นนิกายใหญ่ 3 นิกาย คือ โรมันคาทอลิก ออร์ทอดอกซ์และโปรเตสแตนท์
3. ศาสนาอิสลาม แบ่งเป็นนิกายใหญ่ 2 นิกาย คือ ซือะ และสุหนี่

นอกจากนี้ ศาสนาที่มีผู้นับถืออยู่เป็นจำนวนมากเช่นกัน ได้แก่ ศาสนาฮินดูและพราหมณ์ แต่ผู้นับถือศาสนาทั้งสองนี้จะมิถินที่อยู่อาศัยในเขตประเทศอินเดียเป็นส่วนใหญ่ ไม่ได้มีการกระจายตัว หรือมีขอบเขตที่กว้างขวางดังเช่นผู้นับถือ ศาสนาพุทธ คริสต์หรืออิสลาม

หลักการสำคัญของศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม

ศาสนาทุกศาสนามีจุดมุ่งหมายหลักคือ การอบรมสั่งสอนให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่ดี โดยมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของจิตใจ ความต่างกันของศาสนาต่าง ๆ จึงอยู่ที่รายละเอียดของความเชื่อของศาสนาแต่ละศาสนา ซึ่งความต่างกันดังกล่าวพอสรุปได้ ดังนี้

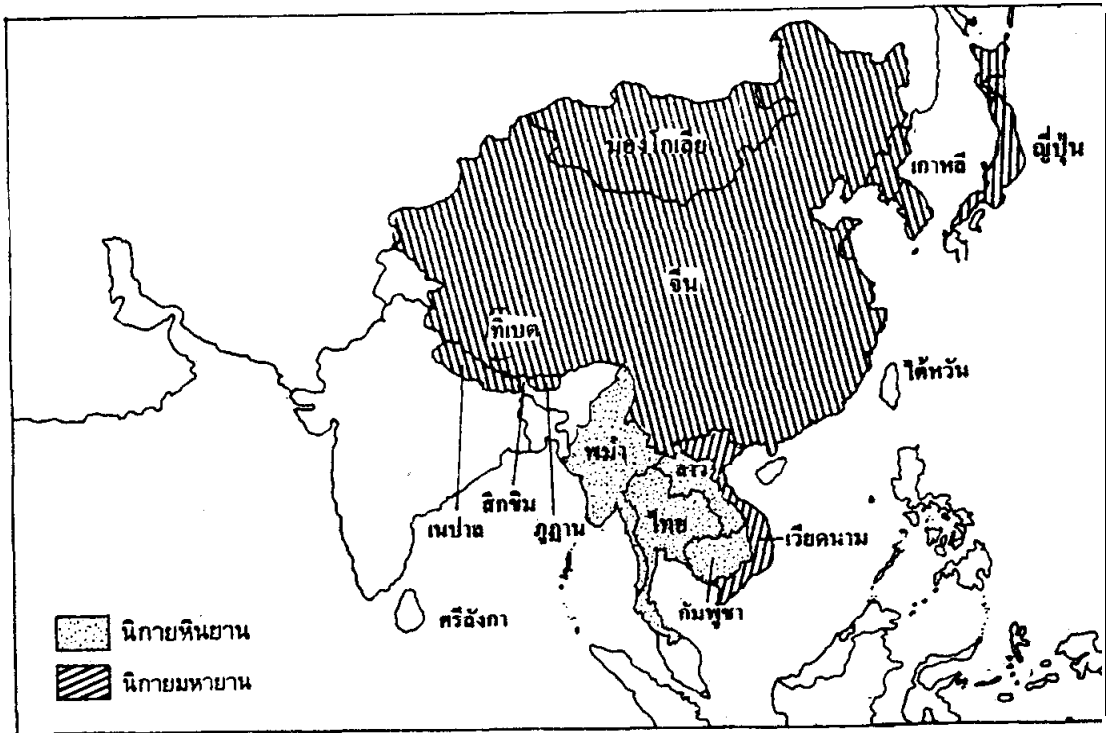
1. พุทธศาสนา เป็นศาสนาที่ไม่เชื่อในเรื่องเทพเจ้าหรือพระเจ้า จะให้ความสำคัญในตัวของมนุษย์เป็นหลักในการจะดำรงชีวิตที่ดี มีความสุข และรอดพ้นจากความทุกข์ พุทธศาสนาจัดอยู่ในประเภทเทวนิยม

2. คริสต์ศาสนา จัดอยู่ในกลุ่มเทวนิยม เป็นศาสนาที่เชื่อในพระเจ้าองค์เดียว พระเจ้า หรือ God ในศาสนาคริสต์ คือ พระเยซู และมืองค์พระเยซูคริสต์เป็นศาสดาของศาสนา

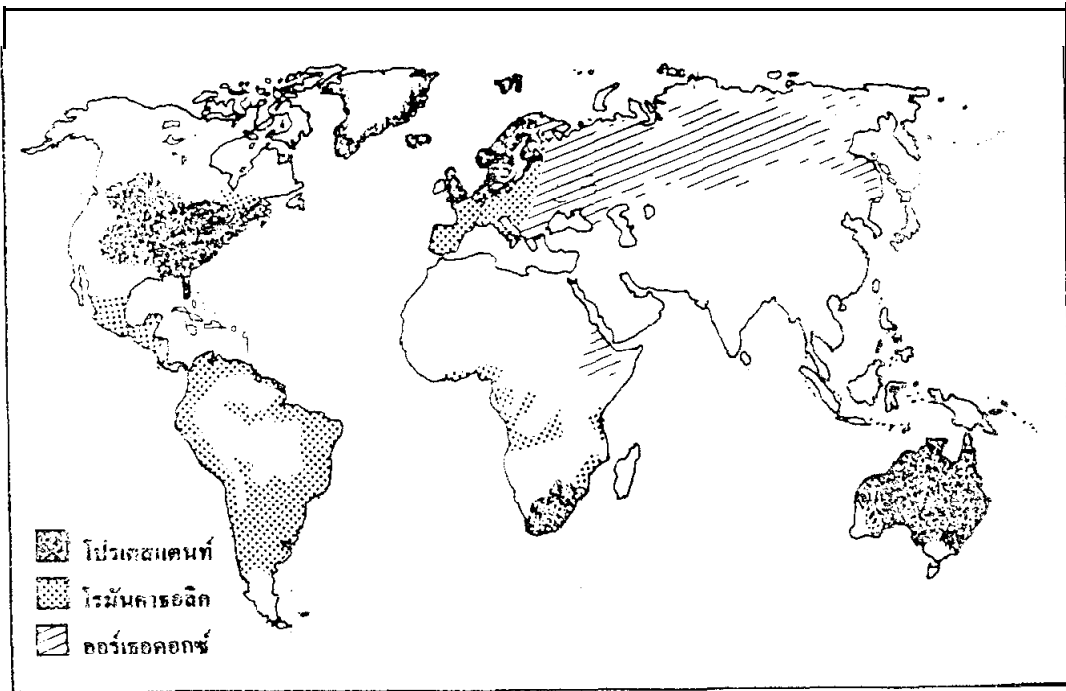
3. ศาสนาอิสลาม เป็นศาสนาที่เชื่อในพระเจ้าองค์เดียว พระเจ้าในศาสนาอิสลามคือ พระอัลเลาะห์ ซึ่งตามคัมภีร์แปลว่า "พระเจ้าพระองค์นั้น" ศาสนาอิสลามจัดอยู่ประเภทเทวนิยม

การแบ่งแยกนิกายของศาสนาสำคัญ ๆ และเขตของประชากรที่นับถือ

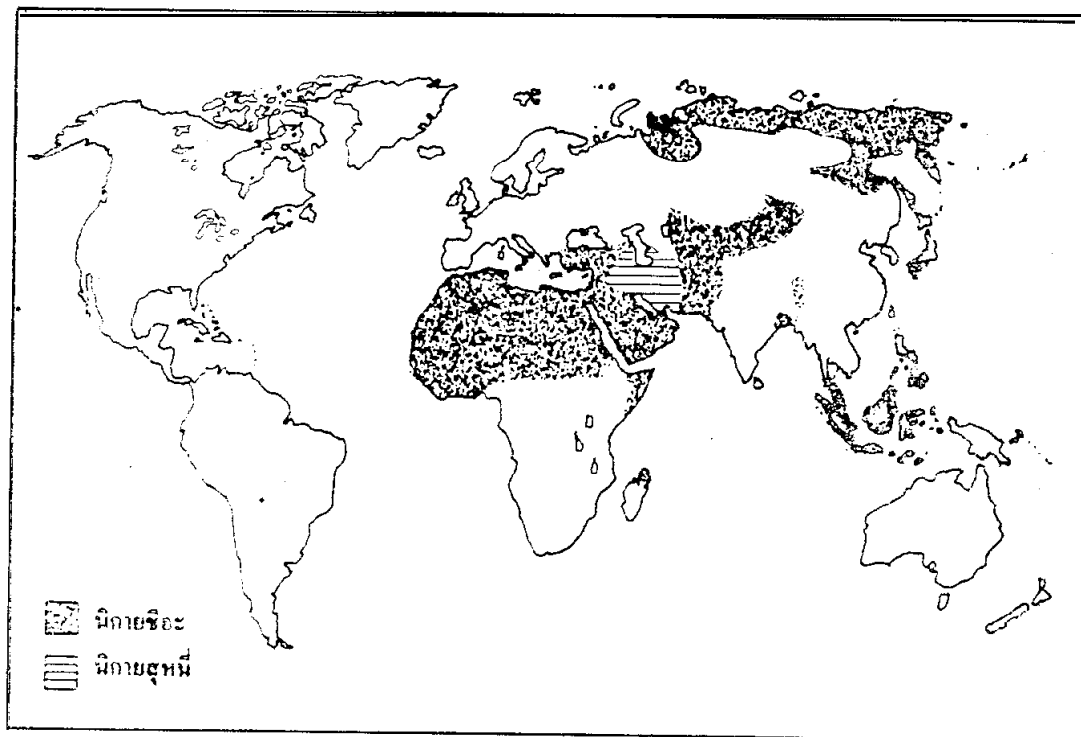
1. พุทธศาสนา มี 2 นิกาย ได้แก่ นิกายหินยานและนิกายมหายาน เขตของประชากรที่นับถือศาสนาพุทธ โดยทั่วไปจะอยู่ในทวีปเอเชีย สำหรับประเทศไทย ประชากรจะนับถือนิกายหินยานเกือบทั้งหมด พุทธศาสนานิกายหินยานในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 2 นิกาย คือ มหานิกาย และธรรมยุตินิกาย

2. คริสต์ศาสนา มี 3 นิกายใหญ่ คือ โรมันคาทอลิก โปรเตสแตนต์ และออร์ทอดอกซ์ ประชากรที่นับถือศาสนาคริสต์ โดยทั่วไปจะอยู่ในภูมิภาคยุโรป

3. ศาสนาอิสลาม มี 2 นิกายใหญ่ คือ สุนนี กับชีอะ ประชากรที่นับถือศาสนาอิสลาม โดยทั่วไปจะอาศัยอยู่ในเขตตะวันออกกลาง นอกจากนี้จะอยู่ในเขตทวีปแอฟริกาและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (มาเลเซียและอินโดนีเซียเป็นสำคัญ)

อิทธิพลของศาสนาต่อสังคม

ศาสนามีอิทธิพลต่อสังคมทั้งทางลบและทางบวก กล่าวคือ ในด้านอิทธิพลทางลบ อาจก่อให้เกิดความแตกแยกในหมู่ประชาชนของสังคมนั้น ๆ ได้ ด้วยความขัดแย้งด้านความเชื่อของศาสนา ส่วนอิทธิพลทางบวกนั้น ศาสนาจะช่วยเสริมให้เกิดการรวมตัวของคนในสังคมได้อย่างแนบแน่น

อิทธิพลของศาสนาที่มีต่อสังคมดังกล่าวนี้ เป็นเพราะศาสนาจะมีอิทธิพลสร้างสิ่งต่อไปนี้ให้เกิดขึ้นกับคนในสังคมแต่ละสังคม

1. ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มอิทธิพลของศาสนาที่ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มหรือเกิดชุมชนขึ้นได้ด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ

ก. อิทธิพลของคำสอน

ข. อิทธิพลของพิธีเคารพบูชา กล่าวคือ ผู้ที่เชื่อในคำสอนเดียวกันและเลื่อมใสในพิธีเคารพบูชาเหมือนกัน ก็จะเข้าร่วมกลุ่มกัน ได้แก่การเกิดมินิกายทางศาสนา

2. ก่อให้เกิดการแยกกลุ่ม กล่าวคือ ศาสนาและความเชื่อแบบใหม่ย่อมก่อให้เกิดสังคมใหม่ สังคมแบบเก่าก็จะหมดความหมายไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังนี้อาจเป็นไปได้ในลักษณะของการปฏิรูปสังคม หรือเป็นไปได้ในลักษณะการปฏิวัติก็ได้

3. ศาสนาส่งเสริมทัศนคติแก่สังคม ประสบการณ์และคำสั่งสอนของแต่ละศาสนานั้นมีอิทธิพลในการสร้างความรู้สึกรักใคร่ ให้แก่คนในสังคมที่นับถือศาสนานั้น ๆ เช่น ทัศนคติเกี่ยวกับชีวิต สงคราม เศรษฐกิจ ความงาม ความดี เป็นต้น

4. ให้ระบบคุณค่าทางศีลธรรมแก่สังคม คำสอนทางศีลธรรมของศาสนาก่อให้เกิดระบบความประพฤติของคนในสังคม ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับกฎหมาย การกระทำ ศิลปะ เป็นต้น ซึ่งในบางสังคมนั้น ไม่อาจจะแยกได้ว่าส่วนไหนเป็นกฎหมาย ส่วนไหนเป็นศาสนา

5. ศาสนาช่วยเสริมสร้างทางศิลปะ กล่าวคือ ศาสนาก่อให้เกิดศิลปะต่าง ๆ ทั้งด้านจิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม รวมถึงการละครและดนตรีอีกด้วย

บทบาทของศาสนาในสังคมไทย* ศาสนามีบทบาทในสังคมไทยทั้งในระดับบุคคลและระดับสังคม กล่าวคือ

1. **ระดับบุคคล** ลัทธิธรรมของศาสนาให้ความหมายของชีวิต ถ้าผู้ใดเชื่อและปฏิบัติตามแล้ว จะสามารถตอบสนองความต้องการ เป็นหลักยึดเหนี่ยวให้ความมั่นคงในชีวิตได้ และยังช่วยให้ชีวิตมีความหมายมากขึ้นอีกด้วย

2. **ระดับสังคม** ศาสนาช่วยกำหนดหลักศีลธรรม ซึ่งให้เห็นดี เห็นชั่ว สิ่งใดผิด สิ่งใดไม่ควรกระทำ ช่วยกำหนดบรรทัดฐานในสังคมยึดถือปฏิบัติ

ในสังคมไทยปัจจุบันที่มีความก้าวหน้าทางการสื่อสารโทรคมนาคม การรับข้อมูลข่าวสารจากต่างสังคม จากต่างประเทศ เป็นไปอย่างรวดเร็ว กระบวนการแสวงหาความหมายใหม่ให้กับสถาบันศาสนาจึงเกิดขึ้น ซึ่งองค์กรศาสนาก็ได้ปรับและเปลี่ยนบทบาท ตลอดจนหน้าที่ไปในระดับหนึ่ง เพื่อให้สอดคล้องกับยุคของการสื่อสารสมัยใหม่

ไสยศาสตร์

1. ความหมายและการกำเนิด

ไสยศาสตร์ (Magic) ได้แก่ วิชาว่าด้วยการใช้พลังอำนาจลึกลับของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เวทมนตร์คาถา และหรือเครื่องรางของขลัง

*อมรา พงศาคัญ, **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์** : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), 78.

ไสยศาสตร์เกิดขึ้นพร้อมกับความเชื่อของมนุษย์ที่ว่า ในธรรมชาติอันลึกลับซับซ้อนที่มนุษย์ยังไม่อาจเข้าใจได้ทั้งหมดนี้ ย่อมมีอำนาจพิเศษบางอย่างแฝงเร้นอยู่ เช่นเดียวกับพลังธรรมชาติ เช่น แสง เสียง หรือ กฎกลศาสตร์ต่าง ๆ เป็นต้น ถ้าหากมนุษย์สามารถฝึกจิตหรือมีวิธีการใดที่สามารถเข้าถึงแหล่งอำนาจนั้นได้แล้ว มนุษย์จะได้พบกับความมหัศจรรย์และพิสดาร และสามารถนำอำนาจนั้นมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว ไสยศาสตร์มีบ่อเกิดร่วมกันกับศาสนาประเภทธรรมชาตินิยม (Naturalism) ที่เชื่อว่ามีอำนาจบางอย่างแฝงเร้นอยู่เหนือธรรมชาติ ที่ไม่อาจพิสูจน์ได้ด้วยกฎเกณฑ์วิทยาศาสตร์กายภาพ

ประเภทไสยศาสตร์

ไสยศาสตร์แบ่งได้เป็น 2 ประเภท ตามลักษณะของประโยชน์ที่ใช้ กล่าวคือ

(1) **ไสยศาสตร์ดำ** (Black Magic) คือ ไสยศาสตร์ที่ทำเพื่อให้ร้ายผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นได้รับเคราะห์กรรม ได้รับความทุกข์ ที่สำคัญคือ การให้ความตาย

(2) **ไสยศาสตร์ขาว** (White Magic) คือ ไสยศาสตร์ที่ทำเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น การทำให้มีสุข การทำพิธีเพื่อให้เกิดสิริมงคล ในโลกตะวันตกถือว่าไสยศาสตร์ขาวเกิดขึ้นประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 ซึ่งเป็นระยะเดียวกันกับการกำเนิดของวิชาวิทยาศาสตร์ วิชาวิทยาศาสตร์ในระยะแรกจึงถูกเรียกว่า ไสยศาสตร์ขาว เช่น วิชาการแพทย์ที่มีการผ่าตัด และใช้เพื่อช่วยชีวิตคน ซึ่งในสมัยประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 15-17 นั้น คนในสังคมยุโรปเชื่อว่า การฟื้นคืนชีพของคน (หลังจากการผ่าตัด) นั้นเป็นเรื่องของความมหัศจรรย์ อิทธิปาฏิหาริย์

ศาสนากับไสยศาสตร์

ศาสนากับไสยศาสตร์ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ลักษณะบางอย่างของศาสนาอาจมีความเหมือนกันกับไสยศาสตร์ ความเหมือนกันและความต่างกันของศาสนาและไสยศาสตร์มีดังนี้

1. คุณสมบัติที่เหมือนกันของศาสนาและไสยศาสตร์ คือ

- ก. เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ
- ข. ความเชื่ออยู่เหนือประสบการณ์โดยตรง
- ค. มีระบบสัญลักษณ์
- ง. มีพิธีกรรมและผู้ประกอบพิธีกรรม

(2) คุณสมบัติที่แตกต่างของศาสนาและไสยศาสตร์*²

ศาสนา	ไสยศาสตร์
<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้ประกอบพิธีกรรม คือ ตัวแทนของผู้สืบทอดศาสนา เช่น พระ ทั้งนี้จะเป็นพระรูปใดก็ได้ 2. พิธีกรรม มีวัตถุประสงค์กว้าง ๆ เช่น เพื่อขอให้มีความสุข ความเจริญ หรือเพื่อขอให้ได้ตั้งปรารภนา 3. ขั้นตอนของพิธีกรรม โดยทั่วไปจะมีกิจกรรมเชิงรูปธรรมและอยู่ในลักษณะการสวดเพื่อขอสิ่งหนึ่งสิ่งใด 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ผู้ประกอบพิธีกรรม คือ ตัวแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งใดสิ่งหนึ่ง และเป็นตัวแทนที่ถูกกำหนดไว้แล้วเปลี่ยนแปลงไม่ได้ 2. พิธีกรรม มีวัตถุประสงค์เฉพาะ เช่น เพื่อให้บุคคลหายจากโรคร้ายไข้เจ็บ เพื่อขอฝน เพื่อทำร้ายศัตรู เป็นต้น 3. ขั้นตอนของพิธีกรรม โดยทั่วไปจะมีการดำเนินการเชิงรูปธรรม เช่น พิธีลงยันต์ การปลุกเสก เป็นต้น

ลัทธิ-ลัทธิความเชื่อ

ลัทธิ คือ ระบบความเชื่ออย่างหนึ่ง ซึ่งแฝงอยู่ในรูปแบบพิธีกรรมอย่างหนึ่ง ดังนั้น คำว่าลัทธิจึงถูกนำมาใช้อธิบายความได้มากกว่า 1 นัย กล่าวคือ

1. ลัทธิ บางครั้งได้ถูกใช้แทนคำศาสนา เช่น ลัทธิมหายาน ลัทธิพราหมณ์ ลัทธิชินโต เป็นต้น
2. ลัทธิ บางครั้งหมายถึงนโยบายทางการเมือง ที่รัฐบาลในบางรัฐหรือบางประเทศประกาศเป็นหลักปฏิบัติเพื่อให้คนในชาติทำตาม อาทิ ลัทธิคอมมิวนิสต์ ลัทธินาซี ลัทธิบูชิโด เป็นต้น
3. ลัทธิ บางครั้งถูกใช้เป็นคำอธิบายสภาวะของความคิดและความรู้สึกของมนุษย์ เช่น ลัทธิชาตินิยม ลัทธิเสรีนิยม เป็นต้น

* คัดลอกจาก อมรา พงศพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา, 42.

วัฒนธรรม

ความหมาย “วัฒนธรรม”

ในพระราชบัญญัติวัฒนธรรม พุทธศักราช 2485 วัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีของประชาชน

ในพจนานุกรม อธิบายถึงความหมายของ “วัฒนธรรม” ดังนี้ วัฒนธรรม คือ สิ่งที่ทำให้เกิดความเจริญงอกงามแก่หมู่คณะ และหรือเป็นวิถีชีวิตของหมู่คณะ

กล่าวโดยสรุป วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นทั้งหมดเป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ ความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติ วิถีชีวิต ฯลฯ และรวมถึงผลผลิตของพฤติกรรมดังกล่าว

ดังนั้นวัฒนธรรมจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อสนองตอบความต้องการของคนในสังคม เป็นสิ่งที่ช่วยประสานและผูกมัดคนไว้ในสังคมเดียวกัน เป็นสิ่งที่ช่วยทำให้โครงสร้างของสังคมคงอยู่

ลักษณะของวัฒนธรรม

1. ต้องเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้
2. ต้องเป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติร่วมกันได้
3. ต้องเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งได้
4. ต้องเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดจากคนกลุ่มหนึ่งไปยังคนอีกกลุ่มหนึ่งได้

หน้าที่ของวัฒนธรรม

1. วัฒนธรรมจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบของสถาบันในสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการเมือง สถาบันเศรษฐกิจ
2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น วัยแต่งงาน บุคลิกภาพ
3. วัฒนธรรมเป็นวิธีหรือมาตรการที่ใช้ควบคุมสังคม ซึ่งจะอยู่ในรูปของประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนถึงข้อความทางสังคม

ความแตกต่างของวัฒนธรรม ดังที่กล่าวแล้ววัฒนธรรม หมายถึง วิธีการต่าง ๆ ที่มีมนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ คิดค้นเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิตท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตนเอง ดังนั้นในแต่ละชุมชน แต่ละสังคม แต่ละประเทศ ก็จะมีรูปแบบวัฒนธรรมของตนเอง แม้แต่ในสังคมหรือประเทศเดียวกันวัฒนธรรมก็ยังมี ความแตกต่างกันบ้างในระหว่างในกลุ่มชนในชาติ

1. อนุวัฒนธรรม หรือ วัฒนธรรมย่อย อนุวัฒนธรรม หรือ วัฒนธรรมย่อย หมายถึง ลักษณะการทางวัฒนธรรมบางส่วน ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่ของสังคมไม่ได้มีส่วนร่วมอยู่ด้วย

2. ประเภทต่าง ๆ ของวัฒนธรรมย่อย วัฒนธรรมย่อยยังสามารถแบ่งออกได้เป็นหลายประเภท ดังตัวอย่าง

ก. วัฒนธรรมย่อยทางอายุ กล่าวคือ กลุ่มบุคคลที่มีวัยแตกต่างกันจะมีความคิดอื่น และมีวิถีชีวิตของตนที่แตกต่างไป

ข. วัฒนธรรมย่อยทางศาสนา กล่าวคือ ในสังคมที่มีกลุ่มบุคคลนับถือศาสนาแตกต่างกัน แบบแผนของพฤติกรรม และลักษณะทางความเชื่อก็จะมี ความแตกต่างกันไปด้วย

ค. วัฒนธรรมย่อยทางท้องถิ่น กล่าวคือ ในแต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในท้องถิ่นที่มีสภาพภูมิศาสตร์ห่างไกลจากกัน ก็จะมีวัฒนธรรมเฉพาะของกลุ่มของตน เป็นวัฒนธรรมทางท้องถิ่น

ง. วัฒนธรรมย่อยทางอาชีพ กล่าวคือ แต่ละสาขาอาชีพจะมีภาษา ความเชื่อเฉพาะกลุ่มของตน

อิทธิพลทางวัฒนธรรมต่างชาติที่มีต่อวัฒนธรรมไทย สังคมไทยรับวัฒนธรรมต่างชาติ ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี จนถึงสมัยปัจจุบัน

1. **ทางด้านการศึกษา** ในสมัยสุโขทัย คนไทยใช้ภาษาขอมและภาษาอินเดียในการติดต่อสื่อสารกัน ทั้งนี้โดยมีภาษาขอมเป็นหลัก จนถึงสมัยของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งพระองค์ท่านทรงคิดประดิษฐ์อักษรไทยขึ้น สังคมไทยจึงได้ใช้ภาษาหนังสือของตนเอง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากอิทธิพลของพุทธศาสนา การอ่านพระไตรปิฎกจำเป็นต้องรู้ภาษาบาลี ภาษาอินเดียซึ่งเป็นภาษาต่างชาติจึงยังคงมีอิทธิพลในภาษาไทยอยู่เช่นเดิม และจนถึงปัจจุบัน

2. **ทางด้านการเมือง** การพัฒนาทางการเมืองของสังคมไทยรับอิทธิพลจากต่างชาติ เช่นกัน เริ่มจากอิทธิพลขอมในสมัยอยุธยา การเมืองของไทยจะมีรูปแบบเป็นราชาธิปไตย เทวลีทีย์ (Divine Right Kingship) ถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ของกรุงรัตนโกสินทร์ก็เริ่มรับแนวทางการปกครองจากตะวันตก จนกระทั่งได้มีการดำเนินการปฏิวัติทางการเมืองในปี พ.ศ. 2475 เป็นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง โดยสังคมไทยจะรับอิทธิพลของลัทธิเสรีนิยมจากตะวันตก และลัทธิการเมืองแบบประชาธิปไตยเริ่มต้นขึ้นจากนั้นมา

3. **ทางด้านเศรษฐกิจ** อิทธิพลของชาวตะวันตกที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของไทย คือ แนวคิดเศรษฐกิจของลัทธิเสรีนิยม ได้แก่ การค้าเสรี และลัทธิทุนนิยม

4. **ทางด้านสังคมและวิถีชีวิต** วิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมตะวันตกเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มีอิทธิพลในสังคมไทย ที่สำคัญคือมีความเชื่อในวัตถุนิยม

อิทธิพลของวัฒนธรรมต่างชาติที่มีต่อวัฒนธรรมไทยไม่ใช่ของแปลกใหม่และไม่ใช่ว่าจะเป็นสิ่งไม่ดียิ่งไปเสียทั้งสิ้น วัฒนธรรมต่างชาติที่มีคุณค่าต่อสังคมไทยมีหลายประการเช่นกัน

ดังนั้น ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่การเลือกที่จะรับวัฒนธรรมต่างชาติ ควรเลือกรับวัฒนธรรมต่างชาติที่มีคุณมีประโยชน์ และมีความเหมาะสมกับสังคมไทยเท่านั้น

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในความเชื่อ การเปลี่ยนแปลงในค่านิยม และการเปลี่ยนแปลงในบรรทัดฐาน

การเปลี่ยนแปลงในค่านิยม ค่านิยม หรือทัศนคติ มีสภาพเป็นความรู้สึก เป็นเครื่องชี้แก่คนในสังคมนั้น ๆ ว่า อะไรพึงปรารถนา อะไรดี อะไรชั่ว

ค่านิยมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความพอใจ จากความรู้สึกของคนในแต่ละสังคมและ เป็นสิ่งที่ถูกยอมรับโดยคนทั้งสังคม การเปลี่ยนแปลงในค่านิยมของสังคมไทย เช่น การเปลี่ยนค่านิยมจากระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นค่านิยมในระบอบประชาธิปไตย หรือ ค่านิยมของคนในสังคมเรื่องการช่วยเหลือเพื่อนบ้าน ได้เปลี่ยนค่านิยมเป็นแบบ "ตัวใคร ตัวมัน" เป็นต้น

ค่านิยมแบ่งเป็น 2 ชนิด ได้แก่ ค่านิยมส่วนตัว และค่านิยมของสังคม บุคคลแต่ละคนจะมีทั้งค่านิยมส่วนตัวและค่านิยมของสังคมอยู่ด้วยกันเสมอ

การเปลี่ยนแปลงในบรรทัดฐาน บรรทัดฐานคือแบบแผนหรือรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่งที่สังคมยอมรับ เป็นมาตรฐานที่เกิดขึ้นเพื่อควบคุมพฤติกรรมของคน มิให้เป็นไปตามแรงกดดันทางชีววิทยา มาตรฐาน หรือแบบแผนทางสังคม หรือบรรทัดฐาน ได้แทรกซึมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของสมาชิกแต่ละคนในสังคม จนไม่รู้สึกรู้ว่ากำลังถูกกฎเกณฑ์บางอย่างบังคับอยู่

การเปลี่ยนแปลงในบรรทัดฐาน เช่น การเปลี่ยนกฎเกณฑ์บางอย่างเป็นกฎหมาย เป็นต้น

สิทธิมนุษยชน (Human Rights)

ความเชื่อเรื่องสิทธิมนุษยชนเป็นบรรยากาศทางความคิดของสังคมโลกในช่วงเวลา กลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นภาพสะท้อนให้เข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมได้ ตัวอย่างหนึ่ง ความหมายของคำว่า "สิทธิมนุษยชน" ตามปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของ องค์การสหประชาชาติมีไว้ว่า มนุษย์มีสิทธิ มีเสรีภาพ และมีความเสมอภาคโดยเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะ เป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ หรือสังคม กล่าวคือ

1. **สิทธิทางการเมืองหรือทางแพ่ง** ในสิทธิทางการเมือง หรือทางแพ่งนี้ คนทุกคน จะมีสิทธิในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน มีเสรีภาพในการพูด การเขียน การพิมพ์และการโฆษณา ความเสมอภาคที่จะได้รับการปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน และอื่น ๆ

2. **สิทธิทางเศรษฐกิจและสังคม** เกี่ยวกับเรื่องสิทธิของมนุษยชนทางเศรษฐกิจและสังคมนี้จัดได้ว่าเป็นแนวความคิดใหม่ ได้เป็นที่กล่าวขวัญและเป็นที่ยอมรับกันในคริสต์ศตวรรษ

ที่ 20 นี้เอง ในขณะที่แนวความคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนทางด้านการเมืองถูกรู้จักกันมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 สิทธิมนุษยชนทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ สิทธิในการศึกษา สิทธิที่จะจัดตั้งสหพันธ์กรรมกร สิทธิในการวัดมาตรฐานการครองชีพ สิทธิในการพักผ่อนและการใช้เวลาว่างเหล่านี้ เป็นต้น

การเคลื่อนไหวเพื่อผดุงไว้ซึ่งสิทธิมนุษยชน องค์การสหประชาชาติให้การสนับสนุนในการผดุงไว้ซึ่งสิทธิมนุษยชน อย่างไรก็ตาม ตามข้อตกลงในกฎบัตรขององค์การยังมีจุดอ่อนอยู่ กล่าวคือ

1. ข้อตกลงดังกล่าวมิได้มีลักษณะเป็นสัญญาระหว่างประเทศ จึงไม่มีผลผูกมัดตามกฎหมายแก่บรรดาประเทศที่ร่วมให้คำรับรองแต่อย่างใด

2. ขาดข้อบังคับในกรณีที่บางประเทศปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามข้อตกลง

3. เป็นข้อตกลงที่ผู้เกี่ยวข้องถือปฏิบัติตามความสมัครใจ

ด้วยเหตุที่การประกันสิทธิมนุษยชนตามข้อตกลงขององค์การสหประชาชาติมีจุดอ่อนอยู่มากตามที่กล่าวมา จึงมีกลุ่มประเทศในทวีปยุโรป ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี อิตาลี เนเธอร์แลนด์ นอร์เว และสวีเดนแลนด์ ร่วมกันดำเนินการเพื่อให้สิทธิมนุษยชนได้รับการประกันอย่างแท้จริง จึงได้ตกลงทำสัญญาระหว่างประเทศขึ้นอีกฉบับหนึ่ง ชื่อ "อนุสัญญาเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นมูลฐาน" และตามอนุสัญญานี้ จะมีการตั้งคณะกรรมการและศาลสิทธิมนุษยชนขึ้น เพื่อดูแลมิให้เกิดการล่วงละเมิดสิทธิมนุษยชน ในบรรดาประเทศสมาชิกขึ้น

บรรณานุกรม

- ชบวน พลตรี. **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2530.
- คณะกรรมการวิชามนุษย์กับธรรมชาติ. **มนุษย์กับธรรมชาติ**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529.
- เดียน คำดี. **ศาสนาเบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : มหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2532.
- นิพนธ์ เทพวัลย์. **ประชากรศาสตร์**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2523.
- มณีมัย รัตนมณี. **ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2519.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์ และ สมคิด อิศระวัฒน์. **ประชากรศึกษา**. กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต, 2528.
- ผจงจิต อธิคมนันท์. **การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2531.
- รัชนีกร เศรษฐ์รัฐ. **โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2532.
- เลสเตอร์ อาร์. บราวน์. **เพื่อประโยชน์ของมนุษยชาติ**. พิซิต พิทักษ์เทพสมบัติ (แปล). กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2520.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานয়กรรัฐมนตรี. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ฉบับที่ 1-ฉบับที่ 6)**
- อมรา พงศาพิชญ์. **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.